

Megzenésített képek – megfestett zenék (7. rész)

A zeneirodalomban sok olyan művet találunk, amit a zeneszerző képek ihletésére komponált. Kevesebbszer találkozunk ennek a fordítottjával, amikor zeneművek nyomán készülnek képzőművészeti alkotások. Ezek a megfestett zenék (bár szobor, érem is van ebben a kategóriában). A művek direkt orvosi vonatkozása kevés, legfeljebb az, hogy mind a képzőművészet, mind a zene élvezete a magasabb rendű idegrendszer és a psziché sajátos működéséhez kötött. Ez a „magasabb rendű” kifejezés elsősorban anatómiai–élettani fogalomként értendő, nem jelent sem társadalmi állást vagy foglalkozást, anyagi helyzetet vagy ideológiai hovatartozást. A művészetekre való rezonancia a szép szeretetével, az empátiával, a nagy összefüggésekben való gondolkodással, a vizuális és/vagy akusztikus ingerek komplex feldolgozásával függ össze, de (főleg fiatal korban) kialakítható, pallérozható, fejleszthető.

Ebbe a folytatásba három olyan zeneművet választottam, amiket nem csak egy (vagy több) kép ihletett, hanem az indíték egyúttal egy irodalmi mű is volt.

Giotto di Bondone: Szent Ferenc prédikál a madaraknak

Assisi Szent Ferenc (1182–1226) egyike a katolikus egyház legszeretreméltóbb és legnépszerűbb szentjeinek. Gyermeki naivsága és óriási hite teszi azzá. Megtérése utáni életelvéit, tanításait

Giotto di Bondone:
Szent Ferenc prédikál a madaraknak (freskó az assisi székesegyházban)

Giotto di Bondone:
Szent Ferenc prédikál a madaraknak (táblakép a Louvre-ban)

Alul:
Benedetto Luti:
Szent Ferenc átkel a Messinai-szoroson

A közleményben igénybe vesszük az internet adta lehetőségeket. A lap korlátai miatt viszonylag kevés kép reprodukcióját tudjuk megjeleníteni, de a hivatkozott képek internetes forrását megadjuk. A linkeken megjelenik az a honlap is, amiből további információkhoz jut az olvasó. Hanghordozó mellékletünk sincs, ezért a cikkben említett zenéknek megadjuk a forrását, esetenként feltüntetve, hogy az adott felvételen melyik másodpercnél található az illető rész. A nyomtatott kiadásban csak egy-egy link található, ezért érdemes a lap internetes kiadását is megnézni (www.ameganet.hu), mert ott még több kapcsolódó információ, hozzáférési lehetőség is rendelkezésre áll, és sokkal bővebb illusztrációs palettáról lehet válogatni.

más eszmerendszerben demagógnak tarthatnák: az emberek és a természet mindenk feletti szeretete, az egyszerűség, a világi javaktól való elfordulás, illetve azoknak a szegények közötti elosztása, ez a szentferenci ideál. Tanúságtételét, tanításait nem teológiai szakmunkák (mint például Szent Ágostoné), hanem legendák őrzik. A legendákat (és a közismert „Naphimnusz” is) egy eredetileg latin nyelvű, de a 14. században olaszra fordított, *Szent Ferenc virágoskertje* (*Fioretti di San Francesco*) című népkönyv őrizte meg. A „virágoskert” a magyar irodalom szempontjából is fontos, mert a 14. századi magyar nyelvű irodalom egyik fennmaradt tanúja. 1370 körül fordíthatták magyarra, (tehát már abban a században, amikor az olasz fordítás megszületett), a szöveget egy későbbi másolat, a *legrégeb, teljesen magyar nyelvű, kézzel írott könyv*, az 1430–40 körüli évekre datálható *Jókai-kódex* tartalmazza.

Mai nyelvre „lefordítva” a legendát: „(Ferenc és szerzetes testvérei...) pedig nagy buzgalommal igyekeztek tovább, s amint a Cannario és Bevagna közti úton Szent Ferenc fölemelte tekintetét, észrevette, hogy az úttól nem messze a fákat óriási madársereg lepte el. Egészen elámult a madarak hihetetlen sokasága láttán, és azt mondta társainak: – Várjatok meg itt, amíg prédikálok hűgocskáimnak, a madaraknak. Letért a mezőre, odament a madarakhoz, és elkezdett beszélni a földön csipegetőkhöz, mire a fákon ülők is mind odasereglettek, valamennyien szép csöndben várták végig a beszédet, s el nem szálltak addig, amíg Szent Ferenc áldásával égne nem eresztette őket. Mint később Masseo testvér elmesélte a massabeli Jakab testvérnek, amikor Szent Ferenc közöttük sétált, s csuhájával súrolta, meg-megérintette a madarakat, akkor sem repült el egyik sem. (A beszéd közben...) a madarak tátogatni kezdték csőrüket, nyújtogatták nyakukat, rebbentgették szárnyukat, nagy tisztelettel földig hajtották fejcskájukat, s ilyen módon: – mozdulataikkal és énekükkel adták jelét, hogy gyönyörűségük telik a Szent szavai-ban... (Visszatérve testvéreikhez...) a szent és alázatos férfiú hanyagsággal vádolta magát azért, hogy addig nem prédikált a madaraknak.”

A legenda számtalan képzőművészeti alkotás (képek, szobrok, érmek, majolika) és irodalmi mű témája lett a századok folyamán.

Giotto di Bondone – Liszt Ferenc: A-dúr legenda (Assisi Szent Ferenc prédikál a madaraknak – St. François d’Assise: La prédication aux oiseaux)

Giotto di Bondone (1267–1337) firenzei festő, szobrász és építész, a korai reneszánsz, a trecento művészetének kimagasló alakja. Freskói Itália számos templomában (Padova, Firenze, Assisi) láthatók, ezek a művészettörténet gyakran reprodukált, megkerülhetetlen alkotásai. 1296-ban kapott megbízást a Szent Ferenc tiszteletére emelt (és a szent földi maradványait is magába fogadó) assisi székesegyház freskóinak megfestésére. A huszonnyolc képből álló Szent Ferenc ciklus képeit Giottonak tulajdonítják, bár sok érv szól amellett is, hogy nagy létszámú műhely készítette a képeket. A ciklus képei között található, az előzőekben részletesebben ismert legendát ábrázoló freskót a szakértők szerint maga Giotto festette. Létezik Giottonak egy másik képe is erről a témáról, ez a Louvre-ban található táblakép (lásd a Függelékben). Építészként Giotto legnevezetesebb alkotása a firenzei Dóm harangtornya.

Liszt Ferenc (1811–1886) a 19. század legjelentősebb és legtermékenyebb magyar zeneszerzője, zongoravirtuóz. Kalandos, időnként viharos élete során Európa számos városában élt és alkotott. 1861-től 1869-ig Rómában élt, egyházi szerepre készült, ún. kisebb egyházi rendeket vett fel, de nem lett diakónus vagy pap. Mint klerikus, a papi ruha viselésére volt kötelezve. Liszt a következőképp indokolta lépését: *Beléptem az egyházi rendbe – de semmi esetre sem a világ iránti megvetésből vagy még kevésbé, mert ráuntam a művészetre... A katolicizmushoz való vonzalmam gyermekkorom óta jelen van, és egy állandóan jelenlévő és uralkodó érzés lett...* Visszavonulása azt jelentette, hogy nagy nyilvánosság előtt nem zongorázott, világi művet alig írt. A fordulat egyenes következménye lett, hogy ideáljai ekkor már nem a hősök, hanem azok a jámbor szentek voltak, akik a könnyörületesség megtestesítői voltak, mindenekelőtt Assisi Szent Ferenc. Giotto freskója mellett a már említett „Szent Ferenc virágoskertje” voltak fő ihletői.

Az A-dúr legendában (Leslie Howard előadása, meghallgatható a Függelékben megadott linken, illetve a QR-kódot beolvasva) Liszt

új zenei nyelven alkotott. Kiemelt fontosságot tulajdonított a zenei színeknek (megelőlegezve ezzel a pár évtizeddel későbbi zenei impresszionizmust), amikkel a madársereg szárnyainak verdesését, a sok madár csivitelését ábrázolja a mű első két percében. 2:36-nál új hang jelenik meg, párbeszéd alakul ki, felváltva halljuk a szent intő szavait és a madarak „válaszát”. 3:47-nél egy korál dallam szólal meg, témája rokon Lisztnek a Naphimnuszra írt kórusműve dallamával, de aztán (4:36) ismét a „párbeszéd” következik, a szent hangja a középrész kidolgozása folyamán különböző tónusokban szólal meg, de végül (7:34) a madaraké az utolsó szó.

Eduard Jakob von Steinle – Liszt Ferenc: E-dúr legenda (Paolai Szent Ferenc a hullámokon jár – St. François de Paule marchant sur les flots)

A másik legenda ihletője szintén kettős: irodalmi mű és képzőművészeti alkotás. A Paolai Szent Ferenc (Liszt őt tartotta a védőszentjének) életéből vett epizód történetét *Giuseppe Miscimarra* könyvéből ismerte a zeneszerző: azt a jelenetet örökíti meg a zenében, amikor a szent száraz lábbal átkel a Messinai-szoroson, miközben a köpenyét vitorlaként használja, így segítve a szegényeket, akiket a bárka tulajdonosa fizetség nélkül nem akart átvinni Szicíliába. A mű másik ihlető forrása *Eduard Jakob von Steinle*, Liszt tulajdonában lévő, a jelenetet megörökítő szentimentális rajza volt. A jelenetnek szintén több képzőművészeti ábrázolása van, a legismertebb Benedetto Luti (1666–1724) képe.

Az E-dúr legenda, a második Szent Ferenc legenda zenei szerkesztését tekintve háromrészes darab, de végig az első pár ütemben bemutatott témából építkezik (meghallgatható a Függelékben megadott linken, illetve a QR-kódot beolvasva). A darab kezdete a tenger egyre viharosabb hullámzását festi le a szép dallam alatt, a középrészben a téma virtuóz variációit hallani, végül egy nagy drámai fokozás – a sikeres átkelés után – a szent hálaadó imája hangzik fel, amelynek a témája Liszt egyik egyházi kórusművéből (*Paolai Szent Ferenchez*) származik.

Mindkét műből nagyon sok felvétel található a YouTube-on, a Függelékben közreadottak mellett.

Szent Ferenc szobor
Pécsett

Dante Gabriel Rossetti – Claude Debussy: A kiválasztott hölgy (La damoiselle élue)

Dante Gabriel Rossetti (1828–1882) angol költő és festőművész, a preraffaeliták szellemi vezére. Az akkor divatos és általa dekadensnek tartott klasszicizmus helyett uralkodó szerephez akarta juttatni a romantikát. Jelentős képviselőjévé vált a romanticizmusnak, nagyon ügyesen ötvözte a spirituális látásmódot az érzékiséggel. A zenemű alapjául szolgáló vers hangulata vallásos, szellemén nyilvánvaló *Keats* hatása, de tárgyat tekintve valószínűleg *Poe* „A holló” című verse is példakép volt, csak „kifordított” szituációban: a hölgy az egekből figyelni szerelmesét és a vágyakozásról énekel, hogy kedvesével a mennyben is szerelemben élhessen együtt. A szöveget mai szemmel olvasva kissé viszolyogtatók a túlburjánzó jelzők, körülményes mondatok, de a korra ez volt jellemző. *Rossetti* meg is festette a költeményben megénekelte hölgyet, a kereten szerepel a vers négy versszaka.

Claude Debussy (1862–1918) francia impresszionista zeneszerző. Zenei tehetsége korán kibontakozott, tizenkét éves korában már komponált. Hazájában már ismert és kisebb sikereket arató zeneszerző szinte mániákusan vágyott a párizsi Conservatoire Római ösztöndíjára, amit csak többszöri próbálkozásra, 1884-ben nyert el. Itt ismerkedett meg *Lassus* és *Palestrina* zenéjé-

Gabriel Rossetti:
A kiválasztott hölgy

vel, elmélyítette a költészetben és képzőművészetben való jártasságát, s ennek nyomai az ekkor született zeneművekben is fellelhetők. Feltehetően, hogy ebben az időben ismerkedett meg a festő és költő *Dante Gabriel Rossetti* rézkarcaival és „A kiválasztott hölgy” című költői művével is. Ebből írt kantátát ösztöndíjas vizsgamunkájaként. A mű érett zeneszerzőre vall, bár a sztereotip jelző: „impreszionista szerző”, inkább a késői (zongora és zenekari) műveire jellemző. A kantáta kevésbé ismert, ritkán játszószák. Ritkasága miatt is vettem be a sorozatba. A YouTube -on több felvétele is megtalálható.

Claude Debussy: A kiválasztott hölgy (La damoiselle élue)

A mű címét, főleg az angol fordítások miatt többször említik „Az áldott hölgy”-ként, de a magyar zenetörténeti irodalom a kiválasztott jelzőt használja.

A kantáta négy részből áll. Előadók: szimfonikus zenekar, női kórus, narrátor (mezzoszoprán) és a főszereplő (szoprán). A terjedelmes

zenekari bevezetőben felsorakoznak a mű legfontosabb, gyönyörű, helyenként érzéki zenei témái. Utána (3:28) a kar és egy elbeszélő női hang (4:28) veszi át a szót. Felváltva írják le a Kiválasztott Hölgy alakját és a látomásos mennyei környezetet, ahol földi kedvesének jöttét várja. A harmadik szakaszban (8:45) ő maga beszél el hosszú monológban vágyakozását: miként érkezik majd hozzá kedvese, hogyan mutatja be Máriának, hogyan kérleli majd Jézust, engedje őket tovább a mennyben is szerelemben együtt élni, mint egykor a földön. Végül (17:13) a kórus és a narrátor szólista lemondó hangulatú epilógusa fejezi be a művet, finoman sejtetve a vízió beteljesülésének reménytelenségét. ■

Függelék

Assisi Szent Ferencről

http://hu.wikipedia.org/wiki/Assisi_Szent_Ferenc

Szent Ferenc virágoskönyve – teljes szöveg:

<http://www.fvr.hu/forras/Fior.htm>

Naphimnusz: <http://www.adorans.hu/node/283>

Jókai-kódex:

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Jókai-kódex>

Giotto: Szent Ferenc a madaraknak prédikál (Assisi bazilika): Google – Képek – St. Francis preaching to the birds

Giotto: Szent Ferenc a madaraknak prédikál (Louvre, Párizs): <http://www.art-prints-on-demand.com/a/giotto-di-bondone/st-francis-of-assisi-prea.html>

Liszt művek

A-dúr legenda (Leslie Howard):

<https://www.youtube.com/watch?v=Q1DK0MLxZQQ>

E-dúr legenda (Szokolai Balázs):

<https://www.youtube.com/watch?v=GyHGJWPacGg>

E-dúr legenda (Leslie Howard):

<https://www.youtube.com/watch?v=Wplu5vEE-OM>

Debussy: A kiválasztott hölgy

<https://www.youtube.com/watch?v=oF4Aa7poreE>
(A zenemű elhangzása alatt Rossetti képének főalakja látható). Az ismertető szövegben az egyes trackek erre a felvételre vonatkoznak.

Nagyon szép felvétel még az Elly Ameling szólójával megtalálható felvétel, a zene alatt Van Gogh képekkel: <https://www.youtube.com/watch?v=Z1ZiOjgvhDM>